

INHOUD

- 3 B. Prakke: Oud en jong
 4 G.H. ter Schegget: Inkeer
 7 Rens Koplms: Zomaar wat (De lichtung 1928)
 9 Otto Kroesen: De tijd van de techniek
 14 F.R.J. Knetsch: Sprokkelingen van een kerkhistoricus (I)
 18 Michael Bource: Tussen al het andere in (Boodschappen)
 19 M. Vasalis: Tijd
 20 Anne Vlieger: Hoe dubieus is Maarten 't Hart
 22 A.G. Soeting: De lezing der Schriften
 24 J.D.Th. Wassenaar: Soberheid en nieuwe economie in het spoor
 van O. Noordmans
 26 Van de redactie
 27 Rico Sneller: Euthanasiewet en pil van Drieon: wie beslist?
 30 Tjerk de Reus: Verraad aan de naam - Miskotte en de verzoening
 32 AAS: Commentaar (Is er recht?)

IN DE WAAGSCHAAL, tijdschrift voor theologie, cultuur en politiek; voortzetting van het in 1945 door K. H. Miskotte opgerichte gelijknamige blad.

ISSN 0019-316 X

REDACTIE: M. G. L. den Boer (voorzitter), J.D. de Boer, W.M. de Boer, A. J. van Dijk, C. v. d. Kooi, G. G. de Kruijf, A. Polhuis, B. Prakke, S.L. Schoch, G. J. Smit, A. A. Spijkerboer, H. G. Stavenga-van der Waals, J. Verheul, I. C. Visser-Schroot, E. J. de Wijer.

ADMINISTRATIE: Mevr. D. S. Postma, Jacob Catslaan 72, 3705 BS Zeist, tel. 030-6561344.

RED.SECRETARIAAT: L. A. Koplms, Arthur van Schendelplein 82, 2624 CS Delft, tel. 015-2611035.

(Alle kopij naar dit adres. Kopij dient als regel uit niet meer dan 1.500 woorden te bestaan. De redactie behoudt zich het recht voor langere artikelen niet te plaatsen)

MEDEWERKERS: E. J. Beker, Ad den Besten, K. Blei, Th. de Boer, R. Boon, P. Hijmans, H. W. de Knijff, H. H. Miskotte, Mevr. L. W. van Reyendam-Beek, J.P. van Santen, G. H. ter Schegget, J. van der Wiel.

DRUK: Drukkerij Kerckebosch, Julianalaan 67, 3708 BB Zeist, tel. 030-6921444*.

VERSCHEIJNING: 17 maal per jaar.

ABONNEMENTSPRIJS: per jaar f 80,-, steunabonnementen f 90,-, (indien gewenst f 50,-). Abonnees ontvangen jaarlijks een acceptgirokaart. Postrekening 2620510, t.n.v. penningmeester „In de Waagschaal”, Zeist. Losse nummer kunnen worden besteld door f 5,- over te maken op bovengenoemde rekening, met vermelding van het gewenste nummer.

EUTHANASIEWET EN PIL VAN DRION: WIE BESLIST?

Het wordt minister Borst verweten, dat zij een discussie wil openen over de pil van Drion terwijl de recent aangenomen euthanasiewet al met moeite door de Kamer is geloodst. Critici – maar ook voorstanders van deze wet – schudden elkaar op een onverwacht moment de hand: de eersten omdat zij beducht zijn voor de ‘glijdende schaal’ (deze wet zou alleen maar een glijmiddel zijn om straks de pil van Drion beter te kunnen slikken), de laatsten omdat zij misverstanden en vertekeningen vrezen (alsof onder nauwgezette voorwaarden gelegaliseerde euthanasie ook maar iets te maken zou hebben met onder even nauwgezette voorwaarden gelegaliseerde zelfdoding). De minister, zo hebben we meermaals horen zeggen, had zich (nog even) in moeten houden.

Hoe men ook over euthanasie en pil van Drion denken moge, ze hebben gemeenschappelijk dat er in beide gevallen in de kring van de betrokkene een beslissing genomen moet worden, een beslissing over dood of leven. De cruciale vraag is: wie neemt deze beslissing?

‘Ik zelf natuurlijk’, dat wil zeggen: ‘ik’ die mij geconfronteerd weet met ondraaglijk en uitzichtsloos lijden, of die vindt dat het zo wel welletjes is. Dit zou het standpunt kunnen zijn van (vele, vermoed ik, zij het niet alle) voorstanders van de huidige euthanasiewet, en met name van een pil van Drion. ‘Ik’ neem mijn eigen beslissing, en als ‘ik’ daar niet meer toe in staat zou zijn, dan doe ‘ik’ dat wanneer ik dat nog wel ben, bijv. door ruim tevoren en bij volle kennis een verklaring te ondertekenen. Tegenstanders (vele althans, niet alle) van wet en/of pil zouden op de vraag: wie neemt de beslissing over dood of leven? kunnen antwoorden: dat doet God, en daar heb ‘ik’ mij bij neer te leggen. God beslist voor ‘mij’. In beide gevallen, lijkt me, is er sprake van een beslissend ‘ik’: in het eerste geval van een ‘ik’ dat zelf beslist of meent te mogen beslissen, in het tweede geval van een ‘ik’ dat beslist te berusten of dat meent te moeten beslissen te moeten berusten. (Dat er zelfs in dit laatste geval de instantie van een beslissend ‘ik’ wordt geopperd, hangt misschien samen met de indringende ervaring van uitzichtsloos menselijk lijden in combinatie met in de praktijk blijvende meerduidigheid van godsdienstige voorschriften; deze combinatie dringt de gelovige opposant bijna tot het opgeven van een *vanzelfsprekende* overgave aan God, en tot een willens en wetens *aanvaarde* berusting: ‘*ondanks* dit vreselijke lijden en *omdat* het zo geschreven staat, beslis ik om niet zelf over mijn leven te beslissen’.)

Van twee kanten zou er kritiek tegen de (gemeenschappelijke) veronderstelling van een ‘ik’ opdoemen.

In de eerste plaats van de kant van hen die zo’n voorstelling een Westers-Verlichte reductie vinden van een oorspronkelijk in een complexe samenhang verweven *gemeenschapswezen*. Een mens, zeggen zij, is geen autonoom handelend en denkend wezen en moet dat ook niet willen zijn. Een mens is geen mens wanneer hij zich losweekt uit voorgegeven samenlevingspatronen en gemeenschappelijke referentiekaders. Aristoteles

zei het al: een wezen dat alleen leeft, is een dier of een god. Een mens hoort thuis in een sociaal verband, en als er van hem al gezegd kan worden dat hij ook een *redelijk* wezen is, dan geldt dat die redelijkheid alleen binnen dit sociale verband tot ontplooiing kan komen. Toegepast op de problematiek van euthanasie en pil van Drion: het 'ik' dat tegenwoordig zelfstandig meent te kunnen beslissen over eigen levenseinde is een fictie, op zijn best een romp-ik, wiens zogenaamd individuele beschikkingen de ontbindingsdampen uitwasemen waaraan de huidige 'samenleving' van romp-ikken bezig is ten onder te gaan. Een fundamentele beslissing dient te zijn opgebouwd uit meerdere bestanddelen dan alleen die van de rationele autonomie van een atomistisch-geïsoleerd mens; zo'n beslissing bevat, als het goed is, ook de kenmerken van onderling overleg, van traditie, van morele-gezagsinstanties, van gedeelde idealen en van gezamenlijke doeleinden in het leven.

Opgemerkt zij, dat deze logica van de mens-als-gemeenschapswezen niet noodzakelijk tot verzet tegen wet of pil hoeft te leiden (al is dat wel waarschijnlijk). Verzet geldt slechts de *wijze* waarop de mens geacht wordt beslissingen te nemen. Natuurlijk kan de 'gemeenschaps-logica' – ditmaal niet prescriptief maar descriptief – worden gebruikt om een kritische houding aan te nemen tegenover euthanasie-wetgeving en pil van Drion. Men zou bijv. kunnen zeggen dat zogenaamd individuele beslissingen in feite ingegeven worden door externe factoren, zoals pressie vanuit de directe omgeving of zelfs vanuit de samenleving als geheel ('het wordt nu wel eens tijd dat je vrijwillig je einde aanvaardt'). Dit is een veelgebruikt argument, dat niet alleen de onwenselijkheid, maar zelfs de feitelijke onwaarschijnlijkheid of onmogelijkheid van individuele beslissingen aan de kaak stelt.

Er is nog een wijze waarop de vooronderstelling van een beslissend 'ik' wordt bekritiseerd. Deze laatste wijze spreekt mij persoonlijk aan. Men zou ook kunnen zeggen dat het beslissende 'ik' niet slechts, zoals net beschreven, een onnatuurlijke, uitgekledede romp-werkelijkheid is, maar *in zichzelf* een egoïstische constructie, die geen ander doel heeft dan zichzelf te onttrekken aan zijn verantwoordelijkheid jegens de ander. Het 'ik' als centrum van menselijke activiteiten en als zetel van de hoogste menselijke vermogens: het is in feite een uiting van rebellie en van een poging zich te onttrekken aan een opdracht of een oproep die er al was voordat dit 'ik' er was. Een dergelijke kritische benadering van een beslissend 'ik' doet een beroep op een ervaring die zich niet vanuit een theoretische, afstandelijke houding laat beschouwen of op een algemene noemer brengen. Het 'ik' *wordt* van buiten beoordeeld of genormeerd, in plaats daarvan dat het zelf al wat het tegenkomt, een eigen plaats en een normatief gehalte toewijst.

Wat heeft deze laatste opvatting van het 'ik' voor gevolgen voor de discussie omtrent euthanasie en pil van Drion? Minstens dit, lijkt me, dat de categorie 'beslissing', nog grondiger dan in de eerste opvatting, met de grootst mogelijke argwaan wordt bejegend. En dan niet alleen de 'beslissing' van hen die 'in vrijheid' hun eigen einde in handen willen hebben, maar ook van hen die hun eigen einde welbewust willen overgeven aan God. In beide gevallen zou het zelfs de vraag zijn of er van een 'beslissing' sprake is. Een

beslissing die slechts het voordehandliggende realiseert, een beslissing die niet op de één of andere wijze breekt met gezag, overlevering, of zelfs met mijzelf, is er geen. Van een beslissing, zegt de Franse filosoof Jacques Derrida, is er slechts sprake daar waar er niet beslist kan worden, dat wil zeggen: waar er niets voor de hand ligt, waar ik geen rugge- steun meer ondervind van hetzij mijn eigen menselijke waardigheid als rationeel of sociaal wezen, hetzij van een op schrift gesteld, absoluut geldig religieus of cultureel gebod. Het is zelfs de vraag of ik, als ik mij op iets dergelijks beroep, nog wel 'verantwoordelijk' kan heten, en of ik niet, door mij op instanties of tradities te beroepen, juist blijf geef van *onverantwoordelijkheid*. Alleen een beslissing geeft blijf van verantwoordelijkheid; òf er echter ergens sprake was van een beslissing, is steeds de vraag, aangezien vele menselijke keuzes die zich uitgeven voor 'beslissing' het misschien niet zijn en slechts het verborgen 'rekenprogramma' volgen van een groepsmoraal, een innerlijk instinct, een ervaringsgegeven of van wat dan ook.

Omdat een wet, een bepaling of een regeling ten enenmale *algemeen* wil zijn, zelfs al wordt daarin een maximale verdiscontering van bijzondere omstandigheden beoogd, is er geen wet, bepaling of regeling die over 'zelfgekozen levenseinde' een beslissing (in bovengenoemde zin) kan vastleggen. Een algemene wet is hoogstens de voorwaarde voor een mens om zelf, in de eigen situatie, tot een beslissing te komen. Dat maakt de inhoud van een wet mijns inziens *uiteindelijk* tot een willekeurige aangelegenheid. Geen enkele wet is definitief, en zoals de Romeinen al wisten is het volste recht soms het grootste onrecht. Met een algemene wet of regel proberen wij in een samenleving rechtvaardigheid te belichamen, lettend op en luisterend naar de specifieke omstandigheden die in die samenleving heersen. Dat betekent dat een pluriforme maatschappij als de onze om fundamenteel andere ordeningsprincipes vraagt dan een homogene als de middeleeuwse of sommige huidige niet-Westerse samenlevingen. Maar in alle omstandigheden geldt wat mij betreft, dat het 'ik' dat vindt, bepaalt, beslist, wetten voorstelt e.d., *geen* onfeilbaar uitgangspunt kan zijn. Onfeilbare uitgangspunten zijn er niet. "Ethiek is het terdiscussiestellen van mijn spontaneïteit door de ander" (Levinas), en wat die *ander* zegt, moet telkens opnieuw vernomen worden en niet te gauw met ons eigen standpunt verward worden.

Rico Sneller

